
I-hjelpen:
Fra fattig til rik

Hva Norge tjente på underbetaling av
u-landsvarer i 1999

Av: Ingrid Bay og Kjersti Finholt

Rapport 4/2000

Framtiden i våre hendes forskningsinstitutt (FIFI)

Sammendrag

Bakgrunn

De internasjonale prisene på typiske u-landsprodukter som metaller, mineraler, råvarer fra landbruket (kaffe, ris, frukt, grønnsaker m.m.), samt klær, sko og tekstiler har hatt en kontinuerlig, markert og utbredt realprisnedgang i løpet av de siste 30 år. I løpet av den samme perioden har en stor del av ferdigforedte varer fra i-land blitt eksportert med stadig stigende realpriser. Dette betyr at samtidig som eksportørene i u-land har fått mindre for varene de eksporterer, har de måttet betale mer for varene de må importere. På den annen side: samtidig som i-landene har fått mer for varene de eksporterer, har de betalt mindre for det de importerer, i hvert fall fra u-land (Verdensbanken, 2000a).

I-hjelpen 1999

Med i-hjelpen prøver vi å beregne u-landenes årlige tap, eller i-landenes årlige gevinst, som følge av prisutviklingen på verdensmarkedet. I årets rapport har vi sett på prisutviklingen for en rekke u-landsvarer importert til Norge i perioden 1980-1999. Prisutviklingen på disse varene er blitt sammenliknet med den gjennomsnittlige prisutviklingen på alle varer omsatt på det norske markedet i den samme perioden. For de aller fleste artiklene viste det seg at prisene på u-landsvarene har steget mindre enn andre priser her hjemme i Norge. Ved å beregne hva den undersøkte u-landsimporten til Norge i 1999 hadde kostet, dersom de importerte varene hadde hatt samme prisutvikling som førstegangsomsatte varer her hjemme i Norge, kom vi fram til at den totale summen skulle vært 4,3 mrd kroner høyere enn det man i realiteten betalte for varene i 1999. I-hjelpen for 1999 var altså på 4,3 mrd kroner. Det tilsvarer en tusenlapp pr. nordmann.

Omfang

I-hjelpens størrelse avhenger av realprisendringer på de ulike varene fra 1980 til 1999, samt u-landsimportens sammensetning og størrelse i 1999. Selv om en vare har hatt en markert negativ realprisutvikling i løpet av perioden, vil den ikke bidra stort til den norske i-hjelpen dersom importvolumet i dag er lite. I motsatt fall; dersom en vare kun har hatt en svak prisnedgang, kan den gi et stort bidrag til i-hjelpen, dersom den er importert i store kvanta. Tinn er den varen som viste størst differanse mellom "ideell" og reell kilopris (definert i kap. 3.1), men utgjorde kun en beskjeden del av den totale i-hjelpen fordi den importerte mengden var så liten. Klær, kaffe og aluminiumsoksid, var de vareslagene som bidro mest til i-hjelpen. Pepper, appelsiner, frukt og tropisk tømmer hadde hatt en positiv realprisutvikling siden 1980 (d.v.s at de kostet forholdsvis mer i 1999 enn i 1980), og bidro dermed til å redusere den totale i-hjelpen for 1999.

Utdyping

I-hjelpens utvikling i løpet av de siste seks årene har vært nokså stabil. Dette var ikke som forventet, ettersom man har observert en kraftig prisnedgang for enkelte varer på verdensmarkedet i denne perioden. Årsaken til dette kan delvis være en dreining i importens sammensetning, variasjon i råvareprisene gjennom året (som kan føre til at norske importører kjøper på et "dyrt" tidspunkt), eller valutakursendringer. De siste seks årene har i-hjelpen tilsvart om lag 50 prosent av de totale norske overføringene av bistandsmidler (ODA-midler). Som andel av bruttonasjonalinntekt (BNI) har i-hjelpen utgjort om lag 0,4 prosent.

Usikkerhet

Det er knyttet usikkerhet til beregningen av i-hjelpen, blant annet utgjør det vareutvalget som er undersøkt i denne rapporten, kun 30 prosent av den totale importen til Norge fra u-land. Beregningene gir likevel indikasjoner om at Norge sparer store summer årlig på fallende råvarepriser, og det gir oss god grunn til å forhandle fram nye, alternative handelsavtaler. Allerede finnes det ordninger som kan bidra til å sikre lønn og gode arbeidsbetingelser for produsenter i Sør. Max Havelaar er et eksempel på en slik ordning. Ved å øke innkjøpet av varer fra såkalte etiske handelsordninger, kan norske forbrukere være med på å redusere i-hjelpen.

Forord

Framtiden i våre hendes utredningsprogram har til formål å beskrive hinder for en bærekraftig utvikling – og å frambringe løsninger. Vi utgir årlig 10-12 rapporter av denne typen.

U-hjelp er et etablert begrep, og emnet diskuteres jevnlig.

Denne rapporten handler om en verdistrøm som er lite påaktet, nemlig hva et land som Norge tjener – og u-land taper - på konsekvent underbetaling av varer fra u-land. Denne verdistrømmen kaller vi "i-hjelpen", et begrep som vi gjennom årlige rapporter ønsker å etablere i den norske utviklingsdebatten.

Rapporten utgis med støtte fra Norad.

Oslo 19.07.00

Tor Traasdahl
redaktør

SAMMENDRAG	0
FORORD	2
1. INNLEDNING	4
1.1. I-HJELPEN	4
1.2. PROBLEMSTILLINGEN	5
2. BAKGRUNN	6
2.1 USTABILE OG LAVE RÅVAREPRISER	6
2.2 FORVERRET BYTTEFORHOLD	7
2.3 VERDENSHANDELEN ØKER I VERDI	7
2.4 LITEN MARKEDSANDEL	8
3. DATA OG METODE	10
3.1 METODE	10
3.2 BEGREPSDEFINISJONER	10
3.3 DATA	11
3.4 BEREGNINGSMETODE	11
4. BEREGNING AV I-HJELPENS STØRRELSE	13
4.1 I-HJELPEN 1999	13
4.2 I-HJELPEN 1994-1999	14
4.3 I-HJELP OG U-HJELP	15
5. BEGRENINGER VED METODEN FOR BEREGNING AV I-HJELPEN	17
6 ALTERNATIVER TIL I-HJELP	20
6.1 ØKT HANDEL	20
6.2 ETISK HANDEL KAN REDUSERE I-HJELPEN	21
6.3 ETISK HANDEL I NORGE	21
6.4 MEN MONNER DET?	22
7. KONKLUSJON	24
8. KILDER	25
9. VEDLEGG	27

*Rapporten er godkjent av Framtiden i våre hendes forskningsinstitutt (FIFI).
 Ansvarlig redaktør: Tor Traasdahl, tlf: 22 20 10 45, fax: 22 20 47 88.*

1. Innledning

Tidlig på 90-tallet gjorde FN et forsøk på å beregne hva den ”reelt eksisterende verdensordningen” kostet u-landene. Summen av renter, avdrag, kostnader ved handelshindringer og prisfall på råvarer var til sammen fem-seks ganger høyere enn alt som kunne betegnes som bistand (United Nations Development Report, 1992). Årets rapport (UNDP, 1999) forteller om stadig større forskjeller mellom de fattigste og de rikeste landene når det gjelder økonomiske, helsemessige, miljømessige og sosiale forhold. Mange, deriblant FIVH, mener at de økende ulikhetene skyldes økonomiske og handelspolitiske maktforhold, ikke bare innad i det enkelte land, men også i en global målestokk.

I denne rapporten blir problemstillinger knyttet til internasjonal handel og prisutvikling på ulike varegrupper presentert og drøftet. Alle vet at de rike landene, og ikke minst Norge, gir betydelige summer i u-hjelp¹ til den tredje verden hvert år. Det mange ikke er klar over, er at det også går store verdistrømmer motsatt vei - såkalt “i-hjelp”.

1.1. I-hjelpen

Med i-hjelpen menes det årlige ikke-kompenserte tapet u-landene har, og dermed det i-landene reelt sparer på grunn av ”den reelt eksisterende verdensordningen”. Vi har valgt å dele i-hjelpen inn i følgende kategorier:

1. *Finansbistand:* U-land betaler flere hundre millioner kroner årlig i renter og avdrag på lån. På 90-tallet var de samlede årlige overføringene i renter og avdrag til vår del av verden, langt større enn hva de afrikanske land til sammen brukte på årlige helse-, undervisnings- og jordbruksbudsjetter (Eriksen, 1998).
2. *Støtte til næringslivet:* Mange norske bedrifter i utlandet får bevilget penger over bistandsbudsjettet. I 1999 ble det bevilget 480 mill kroner til næringslivsordningene (NORAD, 1999). At u-landene trenger bistand fører altså til økonomisk gevinst for norske bedrifter.
3. *Miljøbistand:* I-land kan gratis skade miljøet i u-land ved at u-landene fungerer som mottakere for langtransporterte forurensninger fra i-landenes industri, og fordi våre CO₂-utslipp fører til global oppvarming av atmosfæren. I-landene har dessuten plassert forurensende industri i u-landene slik at de ikke trenger å ta hensyn til miljøkravene som stilles i Norge.
4. *Ekspertbistand:* I følge John Hille (1995) er det dobbelt så mange med universitets- og høyskoleutdanning blant innvandrere i Norge som i den norske befolkningen totalt, og fem ganger flere enn blant den øvrige befolkningen i innvandrernes hjemland. ”Hjerneflukten” tilfører Norge en kompetanse som ville vært verdt minst 1,5 mrd kr årlig, dersom den ble fullt utnyttet. Det er like mye som vi bruker på tiltak for flyktninger årlig.
5. *Varebistand:* Mange av u-landene er store råvareeksportører som selger råvarene sine på verdensmarkedet til stadig synkende priser. Dette sparer importører,

¹ med bistand/u-hjelp menes ODA-midler (offisiell utviklingshjelp) (UD, 2000)

deriblant de norske, for store summer årlig. Det årlige tapet u-land har som følge av fallet i råvareprisene (1980-93), ble estimert til å være 100 mrd US\$ i 1993, eller dobbelt så mye som den totale bistanden i 1990 (Cunningham og Atkinson, 1994).

I motsetning til u-hjelpen, som er godt synlig gjennom bistandsbudsjettet, er i-hjelpen mindre synlig. Beløpene i enkelte av kategoriene er vanskelige å beregne, men det finnes likevel noen områder der utviklingen kan følges fra år til år, f.eks. når det gjelder prisendringer på u-landenes eksportvarer. Fra og med 1993 har FIVH prøvd å beregne hvor mye Norge sparer på billige råvarer, den såkalte varebistanden. Varebistanden defineres som det Norge sparer per år p.g.a. de synkende råvareprisene, sammenlignet med realprisnivået slik det var i 1980. I det følgende vil begrepet "i-hjelpen" kun omhandle varebistanden.

1.2. Problemstillingen

Hensikten med denne rapporten er :

- å beregne hvor mye Norge mottok i i-hjelp i 1999.
- å se på utviklingen av i-hjelpen (varebistanden) de siste seks årene.
- å se på muligheter for å avvikle eller redusere i-hjelpen (varebistanden).

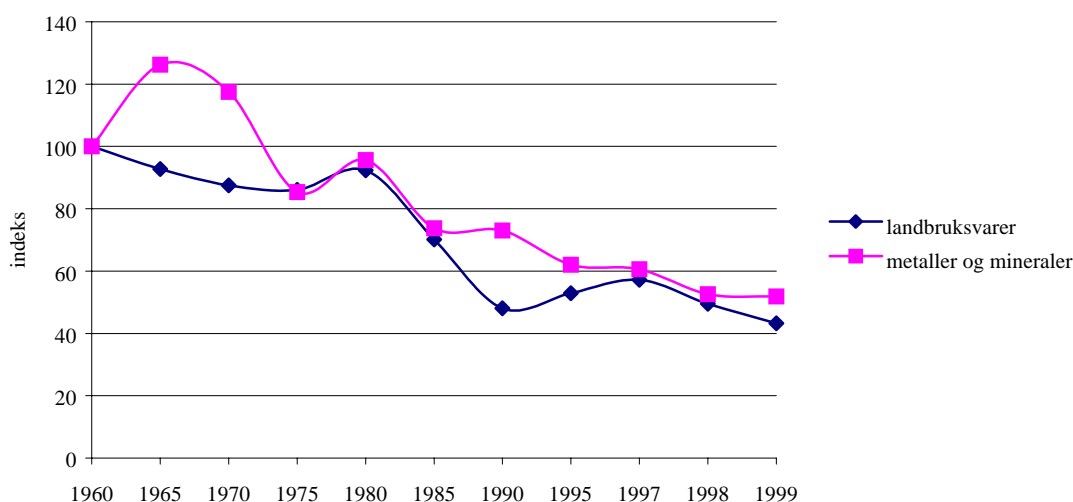
Det er selvsagt ikke slik at internasjonal handel alene er årsaken til en urettferdig global fordeling, og intensjonen er heller ikke å stanse norsk handel med landene i sør. Økt handel er en av mange faktorer som kan bidra til økt verdiskaping og velferd i disse landene. Slik FIVH ser det er det imidlertid nødvendig med alternativer til dagens handelsavtaler dersom man skal oppnå en bærekraftig utvikling. Max Havelaar og ETI (Ethical Trade Initiative) er eksempler på organisasjoner og merkeordninger der formålet er å sikre en mer rettferdig og en mer økologisk handel.

2. Bakgrunn

2.1 Ustabile og lave råvarepriser

Figur 2.1 viser at råvareprisene på verdensmarkedet har sunket med nærmere 60 prosent siden 1960. Årsakene til prisnedgangen er mange og kompliserte. Synkende etterspørsel som følge av at mange av de tradisjonelle råvarene er blitt erstattet med syntetiske produkter, har presset råvareprisene nedover. Samtidig har man fått en dematerialisering av produksjonen, bl.a. fordi vekstnæringer som informasjons- og bioteknologi er lite råvarekrevende (Eriksen, 1998).

Lavere priser kan igjen ha ført til at mange utviklingsland har vært nødt til å øke produksjonen av for eksempel kaffe, te og kakao (Verdensbanken, 2000 c). Dette har resultert i "overflod" av enkelte varer på verdensmarkedet, økt konkurranse mellom fattige land og en ytterligere reduksjon i råvareprisene på verdensmarkedet.

Figur 2.1 Utvikling av verdensmarkedsprisene på landbruksprodukter og råvarer i perioden 1960 til 1999.

(Kilde: Verdensbanken, 2000 a.)

Også i løpet av fjoråret hadde man en kontinuerlig og utbredt prisnedgang på det internasjonale råvaremarkedet for landbruksprodukter². Eksportprisene sank mer for landbruksvarer fra u-land enn for varer fra i-land. Det omfattende prisetilfallet skyldtes blant annet store avlinger som fylte opp eksportlagrene mens en økning i etterspørselen uteble på tross av prisetilfallet. Devalueringen av brasilianske *real*, kombinert med generelt lav etterspørsel på verdensmarkedet, forårsaket overflod av sukker og kaffe i Brasil³ (FAO, 2000).

Selv om hovedtrenden gjennom flere tiår har vært synkende råvarepriser, har man hatt store prissvingninger i løpet av perioden. For eksempel steg prisene på kaffe med nesten 90 prosent

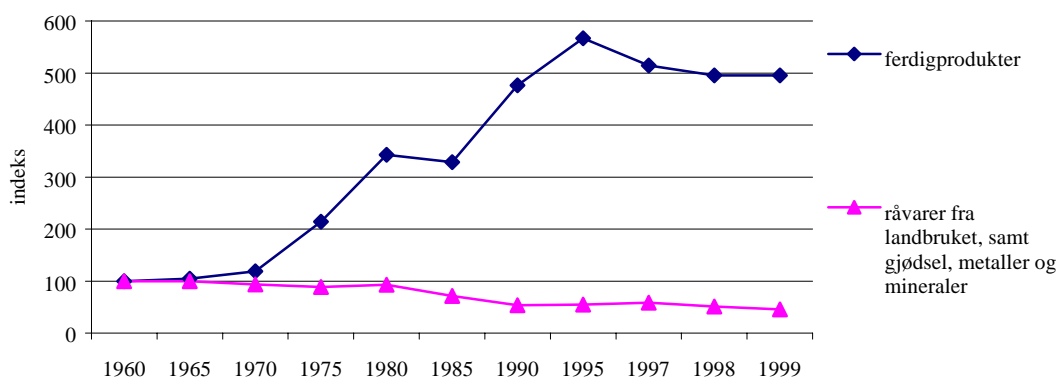
² For definisjon av landbruksprodukter, se vedlegg 4.

³ Devaluering - et middel for å styrke valutaen i et land i forhold til andre økonomier.

fra 1996-97, for så å falle under 96-nivået igjen i 1998. Dette skyldes blant annet spekulasjoner i markedet, og har gjort hverdagen for råvareeksportørene lite forutsigbar (New Internationalist, 2000).

2.2 Forverret bytteforhold

Ikke bare nominell pris⁴, men også *realpris*⁵ på råvarer og landbruksvarer har sunket i løpet av de siste tiårene. F.eks. har prisen på ferdigvarer som kunstgjødsel og maskiner (som u-landene er nødt til å importere), økt betraktelig mens råvarene har vist motsatt tendens. Ved inngangen til 1990-tallet måtte Zambia utvinne og eksportere 4 ganger så mye kobber for å kjøpe den samme lastebilen som i 1972 (Eriksen, 1998). Av råvarer er det bare råolje, gull og tømmer fra løvtrær, hvis realpris har økt siden 1971 (Verdensbanken, 2000 b).

Figur 2.2 Sammenlikning av prisutvikling på ferdigforedledede varer⁶ og råvarer på verdensmarkedet.

(Kilde: Verdensbanken, 2000 a.)

Figuren viser hvordan prisene på ferdigprodukter fra i-land har økt i forhold til prisene på typiske råvarer fra u-land. Mange av de minst utviklede landene er sterkt avhengig av eksportinntektene fra kun en eller to typer råvarer, slik at prisene på verdensmarkedet blir svært avgjørende for levestandarden til befolkningen i disse landene. Blant annet er salget av matvarer i u-land sterkt inntektselastisk (FAO, 2000). Redusert inntekt fører altså til at folk må til å redusere sitt forbruk av mat.

2.3 Verdenshandelen øker i verdi

I løpet av de siste tiårene har verdenshandelen med de fleste råvarer økt i verdi til tross for at prisene på nesten alle råvarer har sunket. Veksten i handelen er altså et resultat av økende produksjons- og handelsvolum, og økonomisk global aktivitet (Verdensbanken, 2000 b).

⁴ Nominell pris - løpende pris, justert for generell prisøkning.

⁵ Realpris - prisen på en vare (eller varegruppe) sammenliknet med prisen på en annen vare (eller varegruppe)

⁶ MUV (G-5) indeks er prisutviklingen på foredledede varer fra de fem store industrilandene (Frankrike, Tyskland, Japan, Storbritannia og USA) som i stor grad eksporteres til lav- og middelsinntekts-landene.

Økt eksportvolum kan altså kompensere for lavere priser i enkelte tilfeller, men selv om verdien av internasjonal handel med råvarer har økt på verdensbasis, er bildet anderledes for u-landene. I 1970-71 var produksjonsverdien til ris og råolje på omlag samme nivå (108 og 129 mrd US\$), mens verdiene var fire ganger høyere for råolje enn for ris i 1996/97 (henholdsvis 496 og 119 mrd US\$). For varer som kaffe, kobber og bomull har produksjonsverdien sunket i løpet av den samme perioden (Verdensbanken, 2000 b).

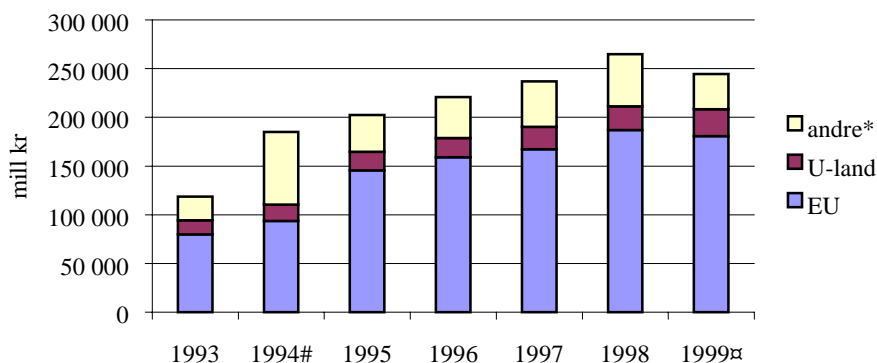
I løpet av 90-tallet har man sett en klar gruppering mellom u-landene i Asia, og de resterende u-landene, når det gjelder handelens andel av bruttonasjonalprodukt (BNP), og landenes andel av verdenshandelen (Verdens handelsorganisasjon, 1996). Siden midten av 90-tallet har man hatt en eventyrlig økonomisk vekst i enkelte asiatiske land, med Kina i tet. Den økonomiske krisen i 1997 viste imidlertid at veien fra "tiger" til "tigger" kan være kort. Finanskrisen førte til arbeidsløshet og nød i regionen og en sterk økning i antall mennesker som lever under fattigdomsgrensen. Dette påvirket eksporten, noe som igjen bidro til negative konsekvenser for utviklingen i en rekke andre land. Totalt sett bidro krisen i Asia til at gjennomsnittsveksten i u-landene falt med 2,4 prosentpoeng, til 3,3 prosent fra 1997-98 (UD, 2000).

Verdensøkonomien i 1999 var preget av ettervirkningene av finanskrisen i Asia. Den globale eksportverdien av landbruksprodukter (ekskl. skogprodukter) falt med nesten 13 prosent. Verdien av typiske u-landsvarer falt med 15 prosent, hvorav kaffe og sukker forårsaket mer enn 40 prosent av reduksjonen i u-landenes eksportverdi. Dette bidro til at mange utviklingsland ikke fikk økonomisk utbytte av handelen. Bare storfekjøtt viste signifikant økt avkastning (FAO, 2000).

2.4 Liten markedsandel

En viktig forutsetning for at u-landene skal kunne tjene mer på eksport, ved siden av anstendige priser, er at de får markedsadgang. I prinsippet skal frihandelsavtalene sørge for like vilkår for alle interessenter, men erfaring har vist at mange u-land blir utestengt. Generelt kan man si at handelsbarrierene i i-landene er lave, men når det gjelder varegrupper som jordbruksprodukter, tekstiler, klær, fisk og fiskeprodukter (u-landenes primære interessefelt), er bildet anderledes. Resultatet er at u-landene stadig taper terreng i den internasjonale handelssammenhengen (Verdens Handelsorganisasjon, 2000).

I 1999 stod multinasjonale selskaper for to tredjedeler av verdenshandelen. Halvparten av denne handelen foregikk mellom forskjellige bedrifter i det samme selskapet (New Internationalist, 2000). Alle undersøkelser viser at Afrika er den verdensdel som rammes hardest av den harde konkurransen på verdenmarkedet, ettersom det er her den økonomiske ensidigheten og avhengigheten av noen få råvarer er størst. Mens Afrikas andel av verdenshandelen var fire prosent i 1960, var den i 1990 sunket ned mot en prosent. Et av problemene produsentene i u-land står overfor, er at de ikke kan oppsøke markedet selv, fordi dette er svært kostnadskrevenende (Eriksen, 1998).

Figur 2.3 Utvikling av norsk import, fordelt på landgrupper. For kildedata se vedlegg 5. (Kilde: SSB 1995a, SSB 1996a, SSB 1997a, SSB 1999a, og SSB 2000a.)

* - Norden, EFTA (European free trade Assosiation) og tidligere COMECON (Øst-Europa).

α -inkludert skip og oljeplattformer for gruppen "andre", inkludert oljeplattformer for gruppen "u-land"

-Tallene for EFTA og EU i 1994 omfatter de landene som er medlemmer i 1995.

Verdien av norsk import har økt ganske mye de senere år (Figur 2.3). Fra 1993 til 1999 økte den totale importen til Norge (fra de grupperinger av land som er med i figuren) med 122 prosent. U-landsimporten utgjorde i underkant av 10 prosent av samlet norsk import for perioden 1994-99. For hele perioden økte importen fra u-land med 90 prosent, hvilket var lavere enn veksten i den totale importen (109 prosent). Norges største handelspartner er de nåværende EU-landene, slik det har vært helt siden 1945.

3. Data og metode

3.1 Metode

Metoden går ut på å beregne forskjellen i reell⁷ prisutvikling og ideell⁸ prisutvikling for perioden 1980-99. Denne differansen utgjør den varebaserte i-hjelpen, slik vi tidligere har definert uttrykket i denne rapporten. Den ideelle prisen for 1999 finner man ved å multiplisere prisene i 1980 med prisindeks for varer omsatt på det norske markedet (førstegangsomsetning innenlands) fra 1980-1999. Den reelle prisen for 1999 er den prisen man betalte for den importerte varen. Hvis den reelle prisen på u-landsvarerne for 1999 er lavere enn den ideelle prisen, er det blitt relativt billigere å importere disse til Norge i løpet av perioden. Norge har i såfall mottatt i-hjelp.

I likhet med de foregående rapportene har vi valgt 1980 som referanseår (det vil si at vi prøver å finne ut om det er relativt billigere å importere ulike u-landsvarer i 1999 sammenliknet med 1980). 1980 er blitt valgt som sammenlikningsår, fordi prisene dette året representerer gjennomsnittsprisen i perioden 1960-1980.

Det er benyttet to metoder for å beregne i-hjelpen for 1999. Den første blir brukt for å estimere realprisutviklingen på varer der både importverdi og importmengde er tilgjengelig i norsk statistikk (jordbruksvarer og råvarer). Den andre blir brukt for å estimere realprisutviklingen på varegrupper der man kun kjenner importverdien. Dermed er man nødt til å sammenlikne prisindekser for de ulike varene (klær, sko, tekstiler og gulvbelegg). Begge metodene som ble anvendt i år, avviker noe fra tidligere år.

3.2 Begrepsdefinisjoner

- U-land: Vi har brukt SSBs definisjon av u-land. De definerer u-land per januar 1999 slik: Kroatia, Slovenia, Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Rest Jugoslavia, Malta; Afrika unntatt Sør-Afrika; Asia unntatt Japan; Nord- og Sør-Amerika unntatt USA, Canada og Grønland; Oceania unntatt Australia og New Zealand.
- Prisindeks på førstegangsomsetning: Prisindeks for førstegangsomsetning innenlands gir indekstall for varegrupper etter den internasjonale handelsnomenklatur SITC med en del undergrupper. Vi har brukt gjennomsnittlig indeks for alle varegrupper. Beregningene er basert på bedriftenes priser ved salg til hjemmemarkedet og importpriser ved tollstasjon.
- Prisindeks på import: Prisutvikling på varer importert *til* ”engros-leddet” fra verdensmarkedet.

⁷ Reell importpris - den faktiske prisen man betalte i 1999.

⁸ Ideell importpris - den prisen man hadde betalt i 1999 dersom importprisen hadde vært på samme nivå som i 1980.

3.3 Data

Data som er brukt i årets rapport er hentet fra statistikk publisert fra SSB (1987-2000) og tilsvarer hovedsakelig det samme vareutvalget som er brukt i de tidligere rapportene. Utgangspunktet i 1993 var å sammenlikne prisene for alle typer råvarer og jordbruksvarer (også bearbejdede matvarer) som Norge importerte fra u-land for minst 10 mill kroner i 1991⁹. I tillegg tok man med tekstiler, klær og sko. Disse varene utgjorde i 1991 nærmere 60 prosent av Norges samlede import fra u-land, når brukte skip og olje ble holdt utenfor.

Det er, og var, imidlertid ikke mulig å sammenligne prisutviklingen for alle disse varene. For å kunne gjøre denne typen utregninger er det nødvendig at:

1. tall for både importert mengde og total verdi for alle varene framkommer i NOS utenrikshandel (eller andre publikasjoner fra SSB), for både 1980 og 1999.
2. prisindeksene for varer i sammensatte grupper (klær og sko) finnes tilgjengelig.

For enkelte vareslag og - grupper mangler slik informasjon, slik at det totale vareutvalget i årets rapport utgjør noe under 100 prosent av den totale importen av jordbruksvarer, råvarer, lær, sko, tekstiler og gulvbelegg.

3.4 Beregningsmetode

Gruppe 1: jordbruksvarer og råvarer

Ved å multiplisere importprisen på for eksempel kaffe fra 1980 med indeks førstegangsomsetning innenlands for perioden 1980-99, finner man hva importert kaffe ville ha kostet i 1999 dersom prisene forble på 1980-nivå (ideell pris). Differansen mellom den ideelle importprisen og den reelle importprisen for 1999, forteller om varen har økt eller sunket i verdi sammenliknet med reell pris for 1999, altså om vi har hatt negativ eller positiv realprisutvikling på kaffe fra 1980 til 1999. Dette kan uttrykkes med formelen:

$$I_j = [(P_{80j} * i) - (P_{99j})] * M_j$$

der

I_j = i-hjelp for varegruppe j

P_{80j} = gjennomsnittspris på en enhet av varegruppen j i 1980

i = gjennomsnittlig prisindeks for norsk innenlands førstegangsomsetning i 1999 hvor 1980 er basisår

P_{99j} = løpende gjennomsnittspris for varegruppen j i 1999

M_j = samlet norsk importmengde av varegruppen j i år 1999

For nærmere detaljer om beregningsmetoden, se vedlegg 1 og 3.

⁹ Rapporten i 1993 omhandlet i-hjelpen for 1991.

Gruppe 2: klær, sko, gulvbelegg og tekstiler

I-hjelpen for gruppe 2 er beregnet ved å finne differansen mellom *prisindeksen* på førstegangsomsetning innenlands og *prisindeksen* på importerte varer (kjedet tilbake til 1980¹⁰). Denne differansen, uttrykt i prosentandel av importprisindeksen, forteller hvor mye mer prisene på førstegangsomsatte varer har steget i forhold til importerte varer. Denne prosent andelen forteller samtidig hvor mye mer man skulle betalt for u-landsimporten i 1999. Ved å multiplisere den prosentvise forskjellen med (den reelle) importverdien for 1999 får man et uttrykk for i-hjelpen for varene gruppe 2. Dette kan uttrykkes ved følgende formel:

$$I_j = (i/i_j - 1) * V_j$$

der

I_j = i-hjelp for varegruppen j

i = gjennomsnittlig prisindeks for norsk innenlands førstegangsomsetning hvor 1980 er basisår

i_j = prisindeks for varegruppen j i 1999 (1980=100), beregnet ved kjeding av indekser¹

V_j = importverdi for varegruppen j i 1999

For nærmere detaljer om beregningsmetoden, se vedlegg 2 og 3.

¹⁰ Kjeding av indekser - fordi SSB har skiftet basisår i løpet av perioden er et nødvendig å kjede indeksene tilbake til 1980. For nærmere detaljer se vedlegg 3

4. Beregning av i-hjelpens størrelse

I dette kapittelet vil vi presentere de anslagene vi har funnet for i-hjelpens størrelse for 1999. Deretter sammenlignes våre resultater med resultatene for årene 1994–1999 samtidig som vi sammenligner i-hjelp og norsk bistand.

4.1 I-hjelpen 1999

Det følger av våre beregninger at Norge til sammen sparte 4,3 mrd kroner i reduserte importutgifter for 1999 fordi råvareprisene var lavere i 1999 sammenlignet med 1980. Dette beløpet tilsvarer kroner 966 kroner per nordmann¹¹. 75 prosent av den samlede i-hjelpen følger for varene i gruppe 1 (råvarer og jordbruksprodukter) mens de siste 25 prosent kommer fra gruppe 2 (klær, sko og tekstiler)

Tabell 4.1 I-hjelpen for 1999 fordelt på ulike importvarer. For nærmere detaljer og opplysninger om de resterende artiklene i gruppe 1, se vedlegg 1, 2 og 3.

	Differanse mellom ideell og reell kilopris	i-hjelpen 1999
VARER FRA GRUPPE 1		
Ris	0,66	5 923 409
Sukker	1,65	598 486
Kaffe	26,89	1 122 971 592
Te	50,43	7 657 332
Pepper	-20,92	-10 401 434
Tobakk	9,76	28 404 678
Soyabønner	1,32	450 251 642
Frukt (inkludert fruktsaft og kons. frukt)		114 468 942
Naturgummi	5,63	1 413 139
Skåret tropisk tømmer	-3,28	-7 423 322
Kryssfiner av tropisk tømmer	-0,59	-1 548 128
Tinn	110,47	31 147 741
Aluminiumoksid	0,81	1 259 981 164
sum gruppe 1 (inkl. de resterende artiklene)		3 255 604 879
VARER FRA GRUPPE 2		
Klær		1 102 512 444
Sko		-106 509 187
Tekstiler		94 694 932
sum gruppe 2		1 090 698 189
Totalt		4 346 303 068

(Kilde: SSB, 2000 c.)

Det følger videre av tabell 4.1 at klær, kaffe og aluminiumoksid utgjør de største bidragsyterne til en positiv i-hjelp for 1999. Vi ser at for aluminiumoksid er differansen mellom ideell og reel kilopris relativt liten slik at i-hjelpen for denne varen fremkommer som et resultat av store importvolum. For kaffe er det kombinasjonen av volum og differansen

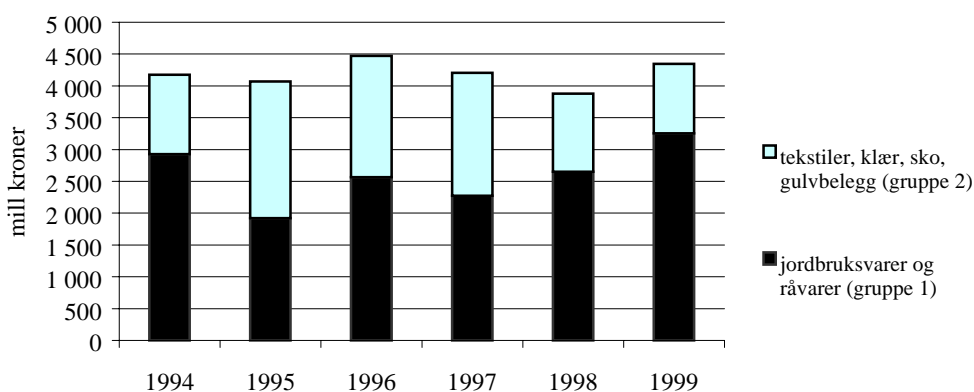
¹¹ Befolkningen i Norge pr. 1.1.00 er 4 478 497 personer (SSB 2000 b)

mellom ideel og reel pris som bidrar til et høyt anslag for denne varen. Tinn, te og kaffe er de varegruppene som har de største avvikene i kroner mellom ideell og reell kilopris (kolonne 2 i tabell 4.1). Det er altså disse varene som har hatt den mest negative realprisutvikling fra 1980 og frem til i dag når vi fokuserer på absolutte prisdifferanser per enhet (kilo). Når det gjelder tinn var imidlertid importvolumet relativt lavt, slik at denne varen ikke bidrar i særlig grad til å påvirke den totale i-hjelpen.

Det følger også av tabell 4.1 at flere av varegruppene har bidratt til å redusere i-hjelpen for 1999. Dette gjelder for pepper, tropisk tømmer og sko. Alle tre varegrupper har altså hatt en positiv realprisutvikling for eksporterende u-land når vi sammenligner 1980-prisene med 1999-priser, noe som betyr at disse tre varegruppene er blitt relativt sett mer kostbare for norske importører i 1999 sammenlignet med 1980.

4.2 I-hjelpen 1994-1999

Den totale i-hjelpen var forholdsvis stabil i perioden 1994-99, mens fordelingen mellom de to hovedgruppene av varer viste stor variasjonen fra 1995 til 1999. Mens varer fra gruppe to utgjorde mer enn 50 prosent i 1995, utgjorde de om lag 25 prosent i 1999. Årsaken til at i-hjelpen fra gruppe 2 har sunket de siste årene, kan være finanskrisen i Asia, da det først og fremst er asiatiske land som er storeeksportører av klær, sko, tekstiler og gulvbelegg. Hvis handelen med varene i gruppe 2 øker de nærmeste årene, vil sannsynligvis også i-hjelpen for denne gruppen blir større.

Figur 4.1 Utvikling av den totale i-hjelpen fra 1994-99, samt fordeling mellom de to importgruppene

(Kilde: NOS; 1994, 1995, SSB; 1995b, -96b, -97b, -98b, -99b, og 2000c.)

At størrelsen på i-hjelpen ikke har økt i løpet av perioden er bemerkelsesverdig, tatt de synkende råvareprisene i betraktning. En forklaring kan være at importvolumet for enkelte av varegruppene (sko, tekstiler) har vært synkende det siste året (SSB, 1999c). En annen årsak kan være dreining i importens sammensetning de senere år, slik at man nå importerer mer av varer som har hatt en positiv realprisutvikling, og som bidrar til å redusere den totale i-hjelpen. Tallene fra 1999 er dessuten ikke direkte sammenliknbare med tidligere år, fordi det her er benyttet en noe annen utregningsmetode.

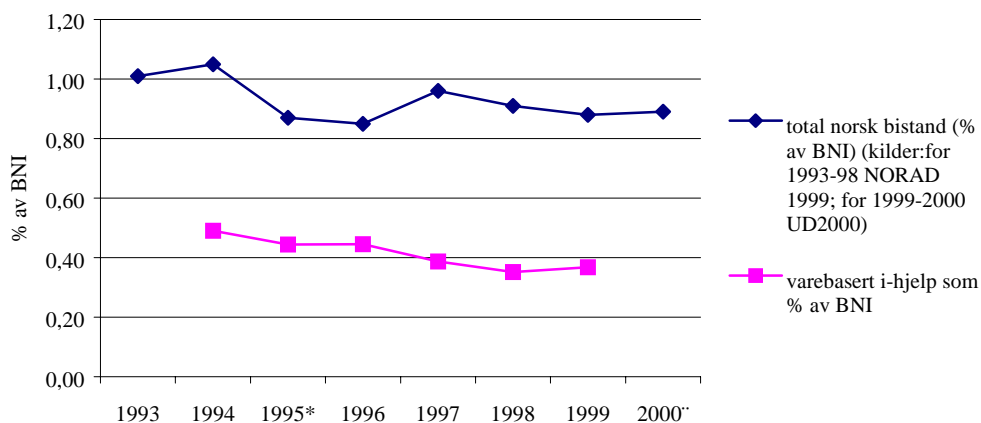
En annen årsak kan være at prisene varierer gjennom hele året. Råvarer som kakao, kaffe, bananer, mais, ris og gummi varierte med opptil 20 prosent i forhold til årsgjennomsnittet i 1999.

Dette skyldes store fluktuasjoner på grunn av små avlinger som følge av naturkatastrofer (kaffe, kakao og bananer), eller store avlinger som følge av gunstige værforhold (mais, oljer) (FAO, 2000). Hvis den norske etterspørselen inntreffer i en periode da prisene er relativt høye, vil dette føre til en mindre differanse mellom reell og ideell pris, hvilket resulterer i mindre i-hjelp. Sannsynligheten for at dette skulle skje for alle varegrupper, flere år på rad, er imidlertid liten.

Størrelsen på i-hjelpen er dessuten avhengig av kursene på valutamarkedet. Hvis den norske krona står sterkt, vil man kunne importere forholdsvis mye for en billig penge. Dette fører til at i-hjelpen blir stor. Hvis den norske krona står svakt, vil importvarer bli dyrere sammenliknet med andre varer på det norske markedet. Dette fører til forholdsvis liten i-hjelp. Kursene på det internasjonale valutamarkedet påvirkes blant annet av økonomisk press og inflasjon i de ulike landene, noe som blant annet er styrt av utenriksbalansen og etterspørselen etter eksportartikler.

4.3 I-hjelp og u-hjelp

I internasjonale sammenlikninger over hvor mye forskjellige land satser på bistand, brukes bistandens andel av giverlandets BNI (bruttonasjonalinntekt)¹² som målestokk. Ved å se på bistanden i forhold til giverlandenes samlede verdiskaping, får man et bilde av viljen og evnen til internasjonal solidaritet (UD, 2000).

Figur 4.2 Utvikling av bistandsmidler og i-hjelp som andel av BNI.

**forslag for 2000

* Reduksjonen fra 1994 til 1995 skyldes i hovedsak at Norge har tatt i bruk en ny utregningsmetode for nasjonalregnskapet. Dette har resultert i en økning av BNI.

¹² BNI = BNP + inntekter av norske investeringer i utlandet - inntekter av utenlandske investeringer i Norge.

Figur 4.2 viser at nesten halvparten av det totale beløpet vi i de siste årene har sendt fra oss som u-hjelp, har vi tatt tilbake som i-hjelp i form av lavere priser på importvarer fra u-land. Anslagene på i-hjelpen og u-hjelpen er imidlertid ikke direkte sammenliknbare. Blant annet importerer vi varer fra land som vi ikke gir u-hjelp til.

Totalt gir vi u-hjelp til 111 u-land, de fleste hovedsamarbeidslandene er i Afrika. I 1999 importerte Norge varer fra 129 u-land. Det er altså ikke de samme landene vi får i-hjelp fra, som vi yter u-hjelp til (UD, 2000).

Figur 4.2 viser utviklingen av norsk bistand og den varebaserte i-hjelpen som andel av BNI. Begge størrelser har hatt en markert nedgang i løpet av perioden. Dette betyr at i forhold til den norske verdiskapingen, har man gitt mindre u-hjelp og samtidig spart mindre penger på import fra u-land. I-hjelpen som andel av BNI har imidlertid blitt større i løpet av 1999 sammenliknet med året før. Bistanden (som andel av BNI) ser ut til å bli større i inneværende år, men dette anslaget er kun basert på foreslåtte bevilgninger over bistandsbudsjettet (UD, 2000).

Kunnskapen om den statlige u-hjelpen er generelt lav i den norske befolkningen. 55 prosent svarer at de ikke vet hvilke land som er Norges hovedsamarbeidsland, men 88 prosent er allikevel positive til u-hjelp. 30 prosent mener at beløpet burde vært mindre, mens bare 11 prosent mener det burde vært større (SSB, 99 b). Dette på tross av at vi bruker forholdsvis mindre penger på u-hjelp nå enn for tre år siden (fig. 4.2). En interessant undersøkelse ville vært å kartlegge den norske befolkningens holdninger til u-hjelp med en forutsetning om at respondentene visste om den årlige pengestrømmen fra Sør til Nord, og den andelen av bistandsbudsjettet som faktisk blir igjen i Norge.

5. Begrensinger ved metoden for beregning av i-hjelpen

Når vi tidligere i denne rapporten har presentert tall for i-hjelpen, så har vi av ulike årsaker vært tvunget til å gjøre flere forenklinger. I det følgende vil vi presentere noen av svakhetene som er knyttet til disse beregningene.

- A) I-hjelpen er kun beregnet for et utvalg av varer, noe som betyr at flere og viktige varegrupper som importeres fra u-land til Norge, ikke er inkludert. Dette gjelder spesielt betydelige varegrupper som skip, oljeplattformer (inkludert i gruppen ”maskiner og transportmidler” i tabellen under) og bearbeidede varer (inkludert i gruppen ”bearbeidede varer av råstoffer” i tabellen under). I tabell 5.1 presenterer vi en liste over noen av de største varegruppene som ble importert til Norge fra u-land i 1999. Det følger av tabellen at vareutvalget som utgjør grunnlaget for i-hjelpen slik den er beregnet i vår rapport, bare utgjør 31 prosent av den totale verdien av den norske importen fra u-land i 1999.

Tabell 5.1 Fordeling av total importverdi for ulike varegrupper importert fra u-land.

Varegrupper undersøkt i denne rapporten	Importverdi
Sum råvarer/jordbruksprodukter (gruppe 1)	5 318 879 325
Sum klær, sko og tekstiler (gruppe 2)	4 258 131 811
Eksempler på andre store varegrupper	
Malmer og avfall fra metaller	2 979 000 000
Bearbeidede varer av råstoffer	2 720 000 000
Maskiner og transportmidler	11 279 000 000
Ikke-spesifiserte ferdigvarer	1 672 000 000
Sum gruppe 1 og 2	9 577 011 136
Sum av total import bortsett fra gruppe 1 og 2	21 666 413 527
Total importverdi fra u-land	31 243 424 663
Importverdien for gruppe 1 og 2 som av total importverdi fra u-land	31 %

(Kilde: SSB, 2000 d.)

De over nevnte forhold viser tydelig at i-hjelpen, slik vi har beregnet den, bygger på en relativt begrenset del av samlet norsk import fra u-land. Det er usikkert hvordan inkludering av alle andre varegrupper vil kunne påvirke i-hjelpens størrelse.

I denne rapporten er den primære hensikten å fokusere på prisutvikling og handel med råvarer, jordbruksprodukter samt en del ferdigvarer. At prisutviklingen på andre importerte varer har vært positiv, utelukker ikke det faktum at de fleste av varene undersøkt i denne rapporten har hatt en negativ nominal- og realprisutvikling. En underbetalt kaffebonde fra Brasil får ingen kompensasjon for fallende kaffepriser, selv om skipseksportører i Korea skulle få god betaling ved salg av sine skip.

- B) Vi sammenligner prisnivå over en lang tidsperiode (19 år), og dette igjen medfører en del problemer. Et eksempel er at definisjonen av u-land som er anvendt i 1999, skiller seg fra den samme definisjonen i 1980. Lignende forhold oppstår også for enkelte varegrupper i den forstand at sammensetningen av varer som tilhører den enkelte varegruppe, endres

over tid. Et eksempel er landbruksprodukter, som i meget liten grad ble importert til Norge i 1980 (ferskt kjøtt og blomster), er blitt relativt viktigere i 1999. Importens sammensetning endrer seg altså over tid, noe som vanskeliggjør en presis sammenligning - spesielt over lengre perioder.

- C) Når vi ønsker å sammenligne prisene i to ulike år, er det nødvendig å beregne realpriser - altså korrigere for den generelle prisutviklingen som har funnet sted mellom observasjonstidspunktene. Til dette trenger vi å anvende prisindekser. Det er imidlertid et spørsmål hvorvidt de relativt generelle indeksene, som vi faktisk bruker, er velegnet til dette formålet. Trolig burde man ha hatt indekser som gjaldt for de enkelte varegrupper heller enn å bruke en gjennomsnittlig prisindeks for alle importerte varer.
- D) Importstatistikken for Norge kan for enkelte varegrupper være noe misvisende slik vi anvender den. Mange u-landsvarer som te, sukker, kakao kommer ikke direkte til Norge fra de enkelte u-land, men går først til andre land (gjerne i-land) hvor de inngår som en del av andre (bearbeidede) varer før de ankommer Norge. Dette kan bety at vi undervurderer den samlede norske importen fra u-land for de utvalgte varegruppene vi har sett på.
- E) I denne studien beregnes i-hjelpen ved at vi antar at prisene i 1980 målt i 1999-kroner ikke hadde noen konsekvenser for importvolumet i 1999. Dette kan være noe urealistisk i den forstand at hvis realprisene i dag fortsatt var på et høyt 1980-nivå, så ville trolig også importen av de samme varene være noe lavere. Hvis vi forsøkte å korrigere for denne typen av effekter, så ville i-hjelpen trolig bli mindre så lenge realprisen for de fleste og mest sentrale varene har falt siden 1980.
- F) At realprisene for mange varer faller på verdensmarkedet over tid, representerer ikke nødvendigvis bare et problem for u-land. For det første vil lavere priser kunne bety større etterspørsel etter de varene som u-land produserer. Dette kan bety at inntektene til noen utviklingsland for noen produkter ikke nødvendigvis synker mye som en følge av fallende priser for verdensmarkedet. Videre vil fallende realpriser også bety at u-landene selv kan kjøpe varer billigere (importere til lavere pris) fra andre land. Det er altså ikke utelukkende en ulempe at prisene blir lavere. I det øyeblikk Norge eksporterer produkter som har falt i pris over tid til u-land, så vil dette bety at vi gir u-hjelp slik vi har anvendt/tolket slike begrep i denne rapporten.
- G) Det er ikke nødvendigvis en entydig negativ sammenheng mellom fallende realpriser på varer som u-land eksporterer, og nedgang i nasjonalinntekten. Noe avhengig av industrialiseringsnivået i det aktuelle landet, kan fallende lønnsomhet på ett område stimulere til ny aktivitet på andre områder – altså at det skapes nye økonomiske nisjer som bidrar til verdiskaping og økte valutainntekter. Hovedmønsteret er imidlertid at mange u-land, og da spesielt de i Afrika, er svært avhengig av råvarer som igjen har hatt en negativ realprisutvikling de siste 30 årene. Samtidig eksporterer disse landene i svært liten grad bearbeidede varer og kunnskapsintensive varer. Dette betyr at de enkelte land er svært avhengig av valutainntektene som følger av eksport av råvarer/jordbruksvarer, og svært sårbare overfor svingninger i verdensmarkedsprisen på slike varer.
- H) Det kan også være slik at høyere priser på verdensmarkedet på varer som u-land eksporterer, ikke nødvendigvis gagnar alle bønder i det enkelte eksporterende land. I noen tilfeller er det større gårdsbruk/plantasjer som driver med produksjon for eksport i u-land. Småbønder driver i all hovedsak med produksjon til eget forbruk hvor bare deler

av produksjonen selges på lokale marked. Dårlig infrastruktur gjør ofte at inntektene slike bønder sitter igjen med (i den grad varen eksporteres), på tross av høye priser, kan være lave. Videre vil den politikk som føres i det enkelte land også være avgjørende for lønnsomheten til småbønder. I Afrika har det ofte vært slik at nasjonal valutapolitikk og skattepolitikk ofte har favorisert folk i byene heller enn matproduserende bønder ("urban bias").

6 Alternativer til i-hjelp

6.1 Økt handel

Som diskutert under pkt. 2.3, vil en økning av eksportvolumet på varer fra u-land ikke nødvendigvis bidra til økt eksportverdi eller økt fortjeneste for produsentene. Økt handel og avhengighet til utenlandske markeder kan dessuten virke negativt både på lokal utvikling, matvaresikkerhet og miljø (Cunningham og Atkinson, 1994). For eksempel vil en omlegging av landbruket fra matproduksjon til eksportvarer ("cash-crop") kunne føre til at matvarer må importeres. Importen må imidlertid betales med utenlandsk valuta, som ofte er lite tilgjengelig i disse landene. Mange u-land har dessuten stor utenlandsgjeld og er forpliktet gjennom avtaler til å bruke deler av eksportinntektene på tilbakebetaling av lån. Valutainntektene man kunne brukt på å importere mat, går altså til nedbetaling av gjeld (Cunningham og Atkinson, 1994).

En annen konsekvens av økt handel kan være økt konkurranse der det billigste og "beste"¹³ produktet vinner fram, uavhengig av arbeidsforhold og miljøkostnader ved fremstilling av varen. Dersom man åpner for en mer omfattende import, vil det kunne skjerpe konkurransen mellom importerte og lokalt produserte varer. Dette kan presse prisene på de lokale produktene nedover, føre til omlegging av produksjonen, eller i verste fall utkonkurrere det lokale næringslivet.

Dersom landbruket må tilpasse seg den økende konkurransen, kan dette føre til intensivering av produksjonen. En intensivering av landbruket kan blant annet resultere i arbeidsløshet som følge av redusert behov for arbeidskraft, utarming av jordsmonn som følge av mer jordbearbeiding (pløying/harving), samt mer bruk av kunstgjødsel og sprøytemidler. Det kan også resultere i monokulturer¹⁴ som forårsaker utarming av det biologisk mangfoldet, fordi man skaper et homogent (ensartet) kulturlandskap (i et landskap der det dyrkes mange forskjellige vekster, skapes det mange forskjellige nisjer og tilholdssteder for andre arter). Hvis det kun dyrkes en vekst, vil artsmangfoldet i dette område begrense seg til de dyr og planter som kan tilpasse seg økologien til denne arten.

Målet må altså være å inngå handelsavtaler som forhindrer situasjonene beskrevet ovenfor. Koordinator i "Association of Central American Farmers for Co-operation and Development", Wilson Campos, uttalte det slik: "Ethvert land burde ha muligheten til å brødfø sin egen befolkning ved hjelp av egne ressurser uten å være avhengig av institusjoner og situasjoner de ikke har kontroll over. Tradisjonelt har vi opprettholdt en sammensatt produksjon, dette er årsaken til at vi eksisterer den dag i dag." Bøndene i Mellom-Amerika er imidlertid ikke motstandere av å eksportere. Det viktige er at produksjonen til eksport ikke går på bekostning av salg til lokale markeder (Cunningham og Atkinson, 1994).

¹³ med "beste" menes best m.h.p. smak, farge osv.

¹⁴ monokultur –produksjon av kun én vekst, f.eks én kornsort

6.2 Etisk handel kan redusere i-hjelpen

En direkte måte å redusere i-hjelpen på er å betale skikkelig for varene vi importerer fra u-land, og sørge for at handelen kommer produsentene til gode. Etisk handel er et begrep som stadig får mer oppmerksomhet. Såkalt *fair trade*, eller rettferdig handel, er en form for etisk handel som sikrer at visse minstekrav til arbeidsforhold og lønn opprettholdes, samtidig som det fokuseres på lokal utvikling og bærekraftig produksjon¹⁵. Et eksempel er merkeordningen Max Havelaar. Denne merkeordningen gir produsenter i u-land tilgang til markeder i Nord via en åpen og forkortet kjede fra produsent til konsument og gjennom langsiktige avtaler. Samtidig får konsumenter i Nord en mulighet til å bidra til å forbedre situasjonen for produsenter i Sør - blant annet gjennom å gi produsentene en mer riktig og stabil pris.

Det mest karakteristiske ved såkalt *fair trade* er prisen (EFTA 1998a, Max Havelaar 2000). Prisen skal dekke de reelle produksjonskostnadene, inkludert miljøkostnader og sosiale kostnader. Dette er ikke en ny idé, men beskrevet av økonomen Keynes allerede i 1940-årene, og er også opphavet til såkalte "grønne skatter". Prisen skal være høy nok til å gi produsentene mulighet for å dekke grunnleggende behov og muligheter til å gjøre nødvendige investeringer. I tilfeller hvor varen som selges har en verdensmarkedspris som varierer kraftig, for eksempel kaffe, vil en slik handelsordning gi en garantert minstepris (Max Havelaar 2000).

Et vanlig argument mot en slik ordning er at høyere priser vil føre til økt produksjon, som igjen vil presse prisene på verdensmarkedet ned. I praksis har det likevel vist seg at få produsenter har utvidet produksjonen på grunn at de tilbys en høyere pris (EFTA 1998). På grunn av små jordstykker og mangel på kapital, er en utvidet produksjon ikke et alternativ for mange småprodusenter. I tilfellet med Max Havelaar-kaffe har det dessuten vist seg at på grunn av økt kaffekvalitet har prisen steget.

En "rettferdig pris" er ikke alltid høyere enn den gjennomsnittlige prisen som konsumentene betaler (EFTA 1998a). *Fair trade* innebærer at veien fra produsent til konsument er kort (EFTA 1998a, New Internationalist 2000, Max Havelaar 2000). Ved å utelukke flere av de unødvendige leddene på veien fra produsent til konsument, reduseres prisen, og selv om produsenten sitter igjen med mer, kan samtidig konsumenten betale mindre.

For mange produsenter er ikke prisen den eneste viktige faktoren ved *fair trade*. En slik handelsordning innebærer også at produsentene får opptil 60 prosent av prisen forhåndsutbetalt (EFTA 1998a, New Internationalist 2000, Max Havelaar 2000). Dette muliggjør innkjøp av innsatsmidler i produksjonsfasen og gjør det mulig å overleve produksjonssesongen uten å ta opp lån. I tillegg gir langsiktige avtaler trygghet ved at produsentene ikke utsettes for de store prisvariasjonene på verdensmarkedet (se kap 2.1).

6.3 Etisk handel i Norge

Det finnes flere former for etisk handel i Norge¹⁶. I hovedsak kan *fair trade*-handelen i Norge deles i to hovedgrupper (EFTA 1998b): Salg gjennom alternative butikker (håndverks- og jordbruksprodukter) og salg av merkebaserte produkter gjennom kommersielle kanaler. Max

¹⁵ se for eksempel beskrivelse av kriterier i New Internationalist, 2000, EFTA 1998a og b, www.maxhavelaar.no, www.fairtrade.org.uk

¹⁶ for en beskrivelse av rettferdig handel i Norge se www.idebanken.no/redskapsbua/4RettHandel.htm

Havelaar er det eneste lisensbaserte merket for *fair trade* i Norge¹⁷. Foreløpig er det bare kaffe som er tilgjengelig i vanlige butikker¹⁸, men te og etter hvert andre varer er på vei inn i dagligvarebutikkene. I Sverige selges det i dag både sukker, honning, bananer, sjokolade, kakao, kaffe og te¹⁹. De har også kommet langt i arbeidet med såkalte "rena kläder", etiske bomullsprodukter²⁰. Som nevnt ovenfor har Max Havelaar strenge krav til handelsordningen, disse går både på lønn, økologiske og sosiale forhold og på utvikling i lokalsamfunnet.

I tillegg er et nytt initiativ, Ethical Trade Initiativ (ETI)²¹, på gang i Norge. Etter mønster fra England jobber blant annet Kirkens Nødhjelp og LO med å få de store matvarekjedene med på et "Ethical Trading Initiativ". Gjennom ETI blir matvarekjedene utfordret til å utarbeide retningslinjer for driften slik at forbrukerne får vite hvordan de sikrer grunnleggende menneskerettigheter (ikke tvangsarbeid, lønn til å leve av, trygge arbeidsforhold etc.) for produsenter og leverandører²².

6.4 Men monner det?

Vil etisk handel, eller såkalt *fair trade*, bidra til å redusere i-hjelpen? Vi har sett på Max Havelaar-kaffe som eksempel. Siden 1997 har Max Havelaar-merket kaffe vært på det norske markedet, men markedsandelen er foreløpig beskjeden. I fjor ble det importert om lag 37 000 tonn²³ kaffe til Norge (målt i mengde brent kaffe), hvorav 55 tonn var Max Havelaar²⁴, det vil si 0,1 prosent.

Max Havelaar garanterer sine produsenter en minstepris. I årene 1990-94 var verdensmarkedsprisen på kaffe på et bunnivå, og bøndene tjente mye på ha en handelsavtale med Max Havelaar (figur 6.1). Tabell 6.1 og figur 6.1 viser at bøndenes ekstra fortjeneste gjennom Max Havelaar varierer fra år til år på grunn av de varierende verdensmarkedsprisene.

¹⁷ www.maxhavelaar.no

¹⁸ importeres blant annet av Johs. Johannson, Pals AS, Norsk Handelskompani, Bøgh og Arnestad, Friele og CafeBar.

¹⁹ www.raettvist.se

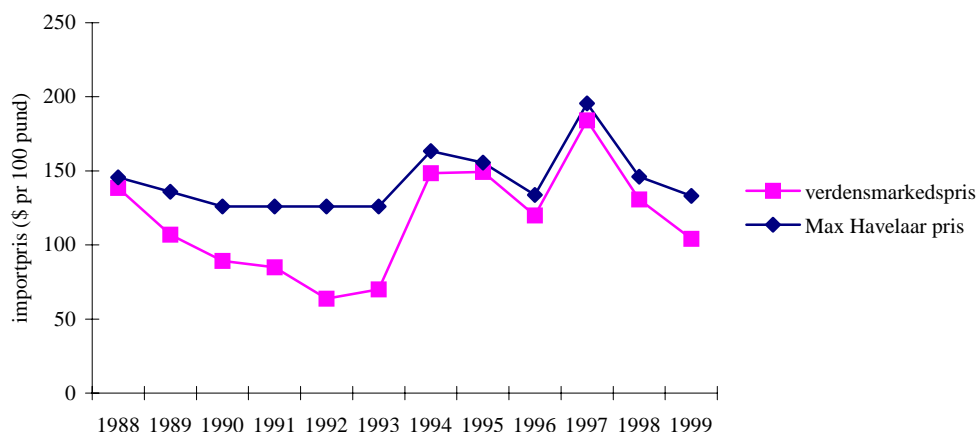
²⁰ (se www.renklader.org)

²¹ www.eti.org.uk

²² du kan lese mer om dette på NRKs "Forbrukerinspektørens" hjemmesider: (www.nrk.no/fakta/fbi/nyheter/Q314.html)

²³ tallet er omregnet fra importert mengde råkaffe, ca 42 000 tonn til brent kaffe, med en omregningsfaktor på 0,87 (Norsk Kaffeinformasjon, www.kaffe.no)

²⁴ tall fra Max Havelaar Norge

Figur 6.1 Sammenlikning av kaffepriser på verdensmarkedet kontra Max Havelaar-pris for perioden 1988-1999.

(Kilde: Max Havelaar, 2000.)

Hvis halvparten av den norske kaffen som drikkes årlig (18 500 tonn), hadde vært merket Max Havelaar, ville resultat vært nærmere 100 millioner ekstra kroner til kaffeprodusentene, dette tilsvarer omtrent innsamlet beløp ved den årlige TV-aksjonen. Tallet er beregnet på grunnlag av den gjennomsnittlige importprisen på vanlig kaffe (21,70 kr/kg) og Max Havelaar-kaffe (26,70 kr/kg) i perioden 1988-1999. Forskjellen er fem kroner per kilo. Hvis 100 prosent av kaffen ble handlet "rettferdig", kunne det ha redusert i-hjelpen med nesten fem prosent²⁵. Det er imidlertid viktig å merke seg at forskjellen på verdensmarkedsprisen og Max Havelaar-prisen ikke er det samme som kaffebøndene tjener på å selge sin kaffe gjennom Max Havelaar.

Tabell 6.1 Oversikt over importert mengde og importpris på Max Havelaar-kaffe, verdensmarkedspris og gevinsten for Max Havelaar-bønder.

	Importmengde, Max Havelaar-kaffe (kg) ²⁶	Max Havelaar-pris ²⁷ (kr/kg)	Verdensmarkedspris (kr/kg)	Prisdifferanse (kr/kg)	Max Havelaar bønders gevinst (kr)
1998	52 287	27,4	24,5	2,9	149 420
1999	54 659	24,9	19,5	5,4	297 136
Dersom MH utgjør 50 % av omsetningen	18 500 000	26,7	21,7	5,0	92 500 000

(Kilder: Importmengde og priser er tall fra Max Havelaar Norge, prisene er regnet om fra USD med en kurs på 8 kr. pr. USD, omsetningen av kaffe i Norge hentet fra Norsk Kaffeinformasjon.)

²⁵ gjennomsnittlig i-hjelp i perioden 1994-1999 var på 4,1 mrd kroner årlig.

²⁶ uttrykt som mengde brent kaffe.

²⁷ prisen er fastsatt inkl. frakt, på samme måte som verdensmarkedsprisen.

7. Konklusjon

Ut fra de beregninger og sammenlikninger som er gjort i denne rapporten, kan man trekke følgende konklusjoner:

- Den varebaserte i-hjelpen utgjorde i 1999 4,3 milliarder kroner. Det vil si at Norge sparte 4,3 milliarder kroner i 1999 på at prisene på verdensmarkedet har sunket siden 1980.
- I-hjelpens størrelse er ikke bare avhengig av prisnivået, men også importens sammensetningen og størrelse.
- Enkelte vareslag hadde hatt en positiv realprisutvikling og bidro til å redusere den totale i-hjelpen.
- I-hjelpen for perioden 1994-1999 utgjorde om lag 50 prosent av den totale norske bistanden (ODA-midler).
- Enkelte faktorer skaper usikkerhet rundt beregningen av i-hjelpen. Tallene bekrefter imidlertid tidligere beregninger som viser at Norge sparer store summer årlig på at prisene på de varene vi har sett på, faller på verdensmarkedet.
- Det finnes flere handelsordninger som kan bidra til å sikre lønn og gode arbeidsbetingelser for produsenter i Sør. Max Havelaar er et eksempel på en slik ordning. Ved å øke innkjøpet av varer fra såkalte etiske handelsordninger, kan norske forbrukere være med på å redusere i-hjelpen.

8. Kilder

- Cunningham, S. og Atkinson, J (1994): "Trade offs" – the impact of the new trade rules on developing countries. Community Aid Abroad, Breakout Press, Sydney, Australia.
- Eriksen, T.L (1998): "Global apartheid" (fra Gustavsen, F. Thorkildsen, I.M: "Markedets vidunderlige verden"), John Grieg forlag.
- EFTA (European Fair Trade Initiativ) (1998a). Fair Trade Yearbook: Towards 2000. EFTA sekretariat, Maastricht, Nederland.
- EFTA (European Fair Trade Initiativ) (1998b). Facts and figures on the fair trade sector in 16 european countries 1998. EFTA sekretariat, Maastricht, Nederland, 1998.
- FAO: "Commodity market review 1999-2000" (2000), Commodities and trade division food and agriculture organization of the united nations, Roma.
[<http://193.43.36.7/waicent/faoinfo/economic/ESC/escp/cmre.htm>]
- Hille, J (1993): "I-hjelpen –om de fattiges bistand til de rike", Framtiden i Våre Hender, rapport 1/93.
- Malvik, H.V.(1999): "Fra fattig til rik –i-hjelpen for 1998". Framtiden i Våre Hender, 2/99.
- Max Havelaar (2000): [<http://www.maxhavelaar.no/>].
- New Internationalist (2000): Chris Duggan "Fair trade" .
- NORAD (Direktoratet for utviklingssamarbeid) (1999): "Årsrapport 1998".
- SSB 1987: NOS Utenrikshandelen 1987.
- SSB 1988: NOS Utenrikshandelen 1988.
- SSB 1991: NOS Utenrikshandelen 1991, Månedstatistikk over utenrikshandelen –endelige tall for 1991. Statistisk Sentralbyrå, Oslo, juni 1994.
- SSB 1992: Månedstatistikk over utenrikshandelen.
- SSB 1994: NOS Utenrikshandelen 1994, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, juni 1994.
- SSB 1995 a): Månedstatistikk over utenrikshandelen. Endelige tall 1995, tab.12 "Samhandel med enkelte land"
- SSB 1995 b): NOS Utenrikshandelen 1995, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, juni 1995.
- SSB 1996 a): Månedstatistikk over utenrikshandelen. Endelige tall 1996 tab 12 "Samhandel med enkelte land"
- SSB 1996 b) Månedstatistikk over utenrikshandelen. (Prisindekser).

SSB 1997 a): Månedstatistikk over utenrikshandelen. Endelige tall 1997 tab.12 ”Samhandel med enkelte land”

SSB 1997 b): Spesialkjøring av innførselsstatistikk, totaltall for 1998

SSB 1998 a): Månedstatistikk over utenrikshandelen, totaltall for 1997.

SSB 1998 b): Spesialkjøring av innførselsstatistikk, totaltall for 1998

SSB 1999 a): Månedstatistikk over utenrikshandelen. Foreløpige tall 1999, tab.14 ”Samhandel med enkelte land”

SSB 1999 b): Spesialkjøring av innførselsstatistikk, totaltall for 1998

SSB 1999 c): Månedstatistikk over utenrikshandelen. Foreløpige tall 1999, tab 6 ”Kvartalsindekser for enkelte varegrupper”

SSB 2000 a): Månedstatistikk over utenrikshandelen. Foreløpige tall 2000, tab.14 ”Samhandel med enkelte land”

SSB 2000 b): Befolkningsstatistikk ”Folkemengden 1.1.2000” endelige tall.

SSB 2000 c): Spesialkjøring av innførselsstatistikk, totaltall for 1999.

SSB 2000 d): Månedstatistikk over utenrikshandelen, 2000. tab.6 ”Kvartalsindekser over enkelte varegrupper”

Utenriksdepartementet (2000): St.prp.nr.1 (1999-2000) for budsjetterminen 2000.

Verdensbanken (2000 a): ”World development indicators” tab.6.4 s.324,
[http://www.worldbank.org/data/wdi2000/pdfs/tab6_4.pdf]

Verdensbanken (2000 b): Sammendrag ”Global Commodity Market” (Special Feature), s.10-11. [<http://www.worldbank.org/prospects/gcmonline/01summary.pdf>]

Verdensbanken (2000c): ”Global Commodity Market” (Summary), s.5-6.
[<http://www.worldbank.org/prospects/gcmonline/02specialfeature.pdf>],

Verdens Handelsorganisasjon (1996): ”Participation of developing countries in World Trade-overview of major trends and underlying factors” (Summary and conclusions).
[http://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/w15.htm#Footnote1].

VEDLEGG

- VEDLEGG 1. I-HJELPEN 1999 FOR VAREGRUPPE**
- VEDLEGG 2. I-HJELPEN FOR VARER I GRUPPE**
- VEDLEGG 3. TOTAL IMPORT TIL NORGE I PERIODEN 1994-99**
- VEDLEGG 4. DEFINISJONER TIL FIGUR 3.1**
- VEDLEGG 5. I-HJELPEN 1994**
- VEDLEGG 6. I-HJELPEN 1995**
- VEDLEGG 7. I-HJELPEN 1996**
- VEDLEGG 8. I-HJELPEN 1997**
- VEDLEGG 9. I-HJELPEN 1998**
- VEDLEGG 10. REGNEEKSEMPLER**
 - Beregning av prisindeks for førsteomgangsomsetning innenlands
 - Beregning av i-hjelpen for varer i gruppe 1
 - Beregning av i-hjelpen for varer i gruppe 2
 - Kjedning av prisindekser

Vedlegg 1. I-hjelpen 1999 for varegruppe 1

Tabell 1 Tabellen viser 1980-pris, ideell pris, reell pris, differanse mellom ideell og reell pris, importmengde, importverdi og i-hjelpen, for ulike varer i gruppe 1

vare	Pris 1980	Pris 1980 multiplisert med indeks for 1.g oms.		Prisdifferanse per kilo 1980- 1999	Importmengde 1999	Importverdi 1999	i-hjelpen 1999
		Innenlands (1,95)	Kilopris 1999				
ANANAS			8,75		6 782 719	59 375 152	
APPELSINSAFT			11,87		11 357 913	134 844 389	
RIS	2,98	5,81	5,15	0,66	8 996 514	46 355 334	5 923 409
SUKKER	3,28	6,40	4,75	1,65	363 054	1 723 607	598 486
MELASSE	0,72	1,40	0,32	1,09	51 767 591	16 493 118	56 188 580
KAFFE	22,7	44,27	17,37	26,89	41 756 637	725 385 945	1 122 971 592
KAKAO-BØNNER	18,16	35,41	13,21	22,20	500	6 607	11 099
KAKAO-ELLERS	15,33	29,89	9,37	20,52	3 319	31 096	68 121
TE	51,82	101,05	50,62	50,43	151 845	7 686 453	7 657 332
PEPPER	14,49	28,26	49,17	-20,92	497 317	24 453 374	-10 401 434
TOBAKK	19,64	38,30	28,53	9,76	2 909 099	83 007 996	28 404 678
SOYABØNNER	1,5	2,93	1,60	1,32	340 974 943	547 100 066	450 251 642
TROPISKE PLANTEOLJER	3,91	7,62	4,98	2,64	14 704 188	73 244 053	38 868 028
BANANER	2,69	5,25	4,85	0,39	64 571 521	313 391 031	25 318 882
APPELSINER	2,6	5,07	5,99	-0,92	11 135 529	66 659 993	-10 202 861
MANDARINER	4,31	8,40	7,16	1,24	5 873 192	42 064 273	7 296 969
EPLER	3,41	6,65	5,83	0,82	14 340 520	83 632 958	11 724 330
PÆRER	3,28	6,40	6,23	0,17	1 264 180	7 871 981	213 714
DRUER	4,44	8,66	14,73	-6,07	1 636 351	24 100 085	-9 932 558
ANNEN FRUKT+NØTTER	10,17	19,83	12,73	7,11	8 199 407	104 341 112	58 265 428
KONSERVERT FRUKT	5,28	10,30	8,83	1,47	7 612 406	67 201 089	11 176 243
FRUKTSAFT	7,01	13,67	11,97	1,70	12 130 189	145 204 824	20 608 795
NATURGUMMI	7,02	13,69	8,06	5,63	250 877	2 021 116	1 413 139
SKÅRET TROPISK TØMMER	2,7	5,27	8,54	-3,28	2 264 493	19 345 878	-7 423 322
KRYSF. AV TROPISK TØMMER	2,72	5,30	5,89	-0,59	2 630 846	15 502 135	-1 548 128
TINN	79,16	154,36	43,89	110,47	281 956	12 375 551	31 147 741
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,16	1,35	0,81	1 551 176 500	2 097 540 370	1 259 981 164
MANGANMALM	0,34	0,66	0,54	0,13	170 876 770	91 589 323	21 701 976
FOSFAT	0,34	0,66	0,54	0,13	671 667 950	360 494 789	84 821 062
SALT	0,18	0,35	0,27	0,09	65 698 000	17 450 673	5 609 325
BARIUMSULFAT	0,36	0,70	0,37	0,33	134 204 001	49 319 762	44 891 447
sum						5 239 814 133	3 255 604 879

(Kilde: SSB, 2000 c og i-hjelpen 1998 (kolonne 2))

Vedlegg 2. I-hjelpen for varer i gruppe 2.

Kjeding av indekser:

I denne rapporten er indeksen fra i 1998 (1980=100) kjedet med indeksen for 1999 (1998). Sistnevnte indeks er beregnet ved å dividere indeks for 1999 med 1998, begge med 1988=100.

Altså: $i_{99a} = i_{99b}/i_{98} * i_{98}$

Der

i_{99a} = indeks for 1999 (1980 =100)

i_{99b} = indeks for 1999 (1988 =100)

i_{98} = indeks for 1998 (1988 =100)

Tabell II Kjeding av prisindeksen, samt beregning av forholdstall mellom differansen (mellom prisindeksen for førstegangsomsetning og kjedet prisindeks for perioden 1980-99) og prisindeksen for 1999 (1980=100).

	In 1999 (1988=100)	In 1998 (1988 =100)	In 1998 (1980 =100)	98-99 (1998=100)	1980-99	1.g.oms.	forholdstall mellom indekser
klær	92	94	149	0,98	145,83	195	0,34
sko	152	150	227	1,01	230,03	195	-0,15
syntetisk	92	96	150	0,96	143,75	195	0,36
bomull	92	96	171	0,96	163,88	195	0,19
gulvbelegg	92	96	149	0,96	142,79	195	0,37

(Kilde: SSB 2000 c.)

Tabell III Forholdstallet mellom indeksene, importverdiene og i-hjelpen for ulike varer i gruppe 2.

	forholdstall mellom indekser	importverdi	i-hjelp
KLÆR	0,34	3 269 848 676	1 102 512 444
FOTTØY	-0,15	699 465 738	-106 509 187
VEVNADER AV BOMULL	0,36	90 684 092	32 330 850
VEVNADER- SYNTETISKE	0,19	57 364 259	10 895 271
GOLVBELEGG	0,37	140 769 046	51 468 811
sum			1 090 698 189

(Kilder: SSB 2000 c.)

Vedlegg 3. Total import til Norge i perioden 1994-99

Tabell IV Import fra ulike grupper av land i perioden 1994-1999, samt %-vis økning av importen i løpet av perioden.

	1993	1994 ¹	1995	1996	1997	1998	1999+	1994-99	%-vis økning 1994-1999
Norden	42 283	49 301	55 518	63 193	65 409	70 371	68 453	414 528	62 %
EFTA ¹	33 994	39 883	3 210	3 634	3 609	4 496	3 856	92 681	-89 %
EU ¹	79 772	93 508	145 647	159 000	167 327	186 942	180 806	1 013 002	127 %
Tidl. COMECON	4 232	6 972	7 088	7 200	9 278	10 368	11 812	56 951	179 %
U-land	14 596	16 890	19 090	19 803	23 064	24 468	27 674	145 584	90 %
I alt	118 546	185 116	202 300	220 804	236 863	264 858	244 613	1 473 100	106 %

(Kilde: SSB 1987 og 1999a, SSB 2000d.)

Vedlegg 4. Definisjoner til figur 3.1

- Landbruksvarer: mat, teko-varer, råvarer fra landbruket, sukker, bananer, kjøtt, kakao, kaffe og te.
- Teko-varer: kakao, kaffe og te
- Mat: ris, hvete, mais, sorgum, soyabønner, soyaolje, soyamel, palm oil, kokosolje og groundnut oil.
- Råvarer fra landbruket: tømmer (skåret og finèr), bomull, naturlig gummi og tobakk.
- Metaller og mineraler: aluminium, kobber, jernmalm, bly, nikkel, tinn og sink.
- MUV G-5 index is the manufactures unit value index for G-5 industrial countries (France, Germany, Japan, the United Kingdom, and the United States) exports to low- and middle-income economies, valued in U.S. dollars.

Vedlegg 5. I-hjelpen 1994

Tabell V Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1994.

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,84	Importpris 1994	Samlet norsk import 1994	U-lands- andel	I-hjelp
		Kr. pr. kg.		Tonn	Prosent	Mill kr.
RIS	2,98	5,48	4,37	14 445	47	8
SUKKER	3,28	6,04	2,50	177 314	(26)	163
MELASSE	0,72	1,32	0,52	40 229	100	32
KAFFE	22,70	41,77	19,42	44 765	(100)	1000
KAKAO						
-bønner	18,16	33,41	11,15	2 535	(100)	56
-smør	33,16	61,01	34,01	3 401	(100)	119
-annet	15,33	28,21	13,61	2 071	(100)	30
TE	51,82	95,35	83,22	922	(100)	11
PEPPER	14,49	26,66	27,67	650	(100)	-1
TOBAKK	19,64	36,14	34,21	42 62	48	4
SOYABØNNER	1,50	2,76	1,75	220 493	26	58
TROPISKE						
PLANTEOLJER ²⁸	3,91	7,19	4,66	18 458	(100)	45
FRISK FRUKT						
-bananer	2,69	4,95	4,43	59 498	(100)	31
-appelsiner	2,60	4,78	4,25	37 548	30	6
-mandariner	4,31	7,93	6,07	18 948	53	19
-epler	3,41	6,27	5,35	38 825	39	14
-pærer	3,28	6,04	5,48	15 663	9	1
-druer	4,44	8,17	9,35	21 378	24	-6
-annen frukt + nøtter ²⁹	(10,17)	(18,71)	(12,36)	30 469	17	-
KONSERVERT FRUKT ³⁰	(5,28)	(9,72)	(9,74)	19 639	36	-
FRUKTSAFT	7,01	12,90	9,18	25 358	37	35
NATURGUMMI	7,02	12,92	11,79	613	(100)	1
TROPISK TØMMER ³¹						
-skåret	2,70	4,97	5,51	5 472	(100)	-3
-kryssfiner	2,72	5,00	4,75	6 683	(100)	2
TINN	79,16	145,65	40,73	582	(100)	61
NIKKELMATTE	18,34	33,75	24,62	144 503	24	317
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,04	1,31	1 720 504	71	892
MANGANMALM	0,34	0,63	0,72	674 952	46	-28
FOSFAT	0,34	0,63	0,39	624 821	28	42
SJØSALT	0,18	0,33	0,29	250 468	39	4
BARIUMSULFAT	0,36	0,66	0,49	102 803	99	17
SUM³²						2 930

(Kilde: SSB 1994.)

²⁸ Jordnøttolje, palmeolje, palmekjerneolje og kokosolje.

²⁹ Varegruppene er for sammensatte til at pristall lar seg sammenligne.

³⁰ Op.cit.⁵.

³¹ Priser i kroner per kubikkmeter (kbm), mengder i kbm.

³² Endringen fra år til år som summen av ytterste kolonne i tabellen kan avvike noe fra forskjellen mellom totalsummene (nest ytterste kolonne) på grunn av små forandringer i varelista.

Tabell VI Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1994

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1994 (1980=100)	184/ Indeks	Samlet norsk import 1994	U-lands- andel	I-hjelp
				Mill. kr.	Prosent	Mill. kr.
KLÆR	841-848	139	1,3237	9 099	0,4	1 178
FOTTØY	851	182	1,0110	1 872	0,26	5
VEVNADER						
-av bomull	652	173	1,0636	550	0,23	8
-syntetiske	653	149	1,2349	420	0,11	11
GOLVBELEGG	659	139	1,3237	505	0,26	43
SUM						1 245

(Kilder: SSB 1994, SSB 1995.

Vedlegg 6. I-hjelpen 1995

Tabell VII Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1995.

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,87	Importpris 1995	Samlet norsk import 1995	U-lands andel	I-hjelp	Endring 1994-95
		Kr. pr. kg.		Tonn	Prosent	Mill. kr.	
RIS	2,98	5,57	4,04	12 292	52	10	2
SUKKER ³³	3,28	6,13	2,82	160 179	0 (25)	133	-30
MELASSE	0,72	1,35	0,67	63 858	80	35	3
KAFFE	22,70	42,45	24,67	38 491	97 (100)	684	-316
KAKAO							
-bønner	18,16	33,96	11,22	1 213	98 (100)	28	-28
-smør	33,16	62,01	26,91	3 245	0 (100)	114	-5
-annet	15,33	28,67	16,45	1 591	0 (100)	19	-11
TE	51,82	96,90	76,15	984	19 (100)	20	9
PEPPER	14,49	27,10	31,42	637	55	-2	-1
TOBAKK	19,64	36,73	22,59	3 989	36	20	16
SOYABØNNER	1,50	2,81	1,58	297 846	8	29	-29
TROPISKE							
PLANTEOLJER ³⁴	3,91	7,31	5,25	20 245	47 (100)	42	-3
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,03	4,41	59 584	100	37	6
-appelsiner	2,60	4,86	4,94	38 219	44	-1	-7
-mandariner	4,31	8,06	7,03	18 925	50	10	-9
-epler	3,41	6,38	5,51	37 187	33	11	-3
-pærer	3,28	6,13	6,06	13 179	12	0	-1
-druer	4,44	8,30	10,20	18 532	7	-2	4
-annen frukt + nøtter ³⁵	(10,17)	(19,02)	(13,02)	(30 592)	(17)	-	-
KONSERVERT FRUKT ³⁶	(5,28)	(9,87)	(11,03)	(26 460)	(22)	-	-
(ananas)	-	-	(5,43)	(5 028)	(99)	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,11	10,43	22 121	46	27	-8
(appelsinsaft) ³⁷			(9,26)	(15 141)	(56)	-	-
NATURGUMMI	7,02	13,13	11,15	578	89 (100)	1	0

³³ Nesten 100 prosent av sukkeret som kommer til Norge kommer fra i-land. Vi vet imidlertid at mesteparten av sukkeret som kommer fra Storbritannia, Finland, samt enkelte EU-land indirekte kommer fra de vest-indiske øyer. For 1995 utgjorde dette 30 prosent av sukkerimporten. For å være på den sikre siden har vi antatt at 25 prosent av sukkerimporten har sin opprinnelse i u-land.

³⁴ Op. cit. ⁴.

³⁵ Op. cit. ⁵.

³⁶ Varegruppene er for sammensatte til at pristall lar seg sammelige. Ananas er likevel tatt ut av statistikken for å vise betydningen av det mest importerte produktet i varegruppen.

³⁷ Appelsinsaft er tatt ut for å vise betydningen av det mest importerte produktet i varegruppen.

FIFI-RAPPORT 4/00: I-HJELPEN

TROPISK TØMMER ³⁸							
-skåret	2,70	5,05	9,26	3 388	79 (100)	-14	-11
-kryssfiner	2,72	5,09	6,76	3 230	60 (100)	-5	-7
TINN	79,16	148,03	40,04	771	56 (100)	83	22
NIKKELMATTE	18,34	34,30	33,90	108 126	33	14	-303
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,08	1,58	1 576 786	74	583	-309
MANGANMALM	0,34	0,64	0,61	734 973	22	5	33
KROMMALM	0,33	0,62	0,52	393 358	12	5	-
FOSFAT	0,34	0,64	0,37	604 997	3	5	-37
SJØSALT	0,18	0,34	0,37	692 404	12	-2	-6
BARIUMSULFAT	0,36	0,67	0,32	108 669	92	35	18
SUM³⁹						1 924	-1011

(Kilde: SSB 1995.)

Tabell VIII Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1995

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1995 (1980=100)	187/ Indeks	Samlet norsk import 1995	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1994-95
				Mill. kr.	Prosent	Mill. kr.	
KLÆR	841-848	134	1,3955	8 973	0,58	2058	880
FOTTØY	851	185	1,0108	1 834	0,26	5	0
VEVNADER							
-av bomull	652	170	1,1000	489	0,47	23	15
-syntetiske	653	153	1,2222	418	0,21	20	9
GOLVBELEGG	659	139	1,3453	513	0,22	39	-4
SUM						2 145	900

(Kilder: SSB 1995, SSB 1996)

³⁸ Op. cit. 7.

³⁹ Op. cit. 8.

Vedlegg 7. I-hjelpen 1996

Tabell IX Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1996

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,90	Importpris 1996	Samlet norsk import 1996	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1995-96
		Kr. pr. kg.		Tonn	Prosent	Mill kr.	
RIS	2,98	5,66	4,31	16 811	54	12	2
SUKKER ⁴⁰	3,28	6,23	2,76	481 038	0 (25)	151	18
MELASSE	0,72	1,37	0,73	59 402	68	26	-9
KAFFE	22,70	43,13	19,55	41 594	86 (100)	981	297
KAKAO							
-bønner	18,16	34,50	40,32	1	0 (100)	0	-28
-smør	33,16	63,00	26,12	3 283	0 (100)	121	7
-annet	15,33	29,13	15,58	2 999	1 (100)	41	22
TE	51,82	98,46	67,98	1 212	20 (100)	37	17
PEPPER	14,49	27,53	28,09	909	46 (100)	-1	1
TOBAKK	19,64	37,32	34,86	4 221	40	4	-16
SOYABØNNER	1,50	2,85	1,92	315 456	18	53	24
TROPISKE PLANTEOLJER ⁴¹	3,91	7,43	4,86	21 018	45 (100)	54	12
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,11	4,40	60 675	100	43	6
-appelsiner	2,60	4,94	5,53	34 246	47	-10	-9
-mandariner	4,31	8,19	8,02	19 901	54	2	-8
-epler	3,41	6,48	6,42	38 793	30	1	-10
-pærer	3,28	6,23	6,08	15 919	8	0	0
-druer	4,44	8,44	9,90	21 666	8	-3	-1
-annen frukt + nøtter ⁴²	(10,17)	(19,32)	(12,07)	(36 363)	(18)	-	-
KONSERVERT FRUKT ⁴³	(5,28)	(10,03)	(10,40)	(29 045)	(26)	-	-
(ananas)			(6,32)	(6 648)	(99)	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,32	11,37	24 330	55	26	-1
(appelsinsaft) ⁴⁴			(10,27)	(16 049)	(64)		
NATURGUMMI	7,02	13,34	11,11	635	79 (100)	1	0
TROPISK TØMMER ⁴⁵							
-skåret	2,70	5,13	9,03	2 798	64 (100)	-11	3
-kryssfiner	2,72	5,17	7,30	4 065	68 (100)	-9	-4
TINN	79,16	150,40	41,64	740	61 (100)	80	-3
NIKKELMATTE	18,34	34,85	31,18	139 600	31	159	145
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,11	1,52	1 693 565	74	739	156
MANGANMALM	0,34	0,65	0,61	676 573	17	5	0

⁴⁰ Op. cit. ⁹.

⁴¹ Op. cit. ⁴.

⁴² Op. cit. ⁵.

⁴³ Op. cit. ¹².

⁴⁴ Op. cit. ¹³.

⁴⁵ Op. cit. ⁷.

FIFI-RAPPORT 4/00: I-HJELPEN

KROMMALM	0,33	0,63	0,58	348 606	8	14	9
FOSFAT	0,34	0,65	0,42	680 484	0	0	-5
SJØSALT	0,18	0,34	0,37	675 716	12	-2	0
BARIUMSULFAT	0,36	0,68	0,33	142 170	98	49	14
SUM⁴⁶						2 563	639

(Kilde: SSB 1997b.)

Vedlegg 8. I-hjelpen 1997

Tabell XI Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1997

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,92	Importpris 1997	Samlet norsk import1997	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1996-97
		Kr. pr. kg.		Tonn	Prosent	Mill kr.	
RIS	2,98	5,72	4,98	167 14	0,57	7	-5
SUKKER ⁴⁷	3,28	6,30	2,65	184 976	0,25	159	8
MELASSE	0,72	1,38	0,65	73 813	0,81	44	18
KAFFE	22,70	43,58	26,59	37 288	100	634	-347
KAKAO							
-bønner	18,16	34,87	-	-	-	-	-
-smør	33,16	63,67	28,80	2 402	100	84	-37
-annet	15,33	29,43	15,67	4 724	100	65	24
TE	51,82	99,49	70,31	1 281	100	37	0
PEPPER	14,49	27,82	40,44	753	100	-10	-9
TOBAKK	19,64	37,71	29,07	5 774	42	21	17
SOYABØNNER	1,50	2,88	2,24	286 520	35	64	11
TROPISKE PLANTEOLJER ⁴⁸	3,91	3,91	4,94	22 133	100	57	3
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,16	4,91	58 548	100	15	-28
-appelsiner	2,60	4,99	5,48	32 681	36	-6	4
-mandariner	4,31	8,28	7,54	22 537	54	9	7
-epler	3,41	6,55	5,88	37 792	36	9	8
-pærer	3,28	6,30	5,72	15 177	6	1	1
-druer	4,44	8,52	11,68	19 644	8	-5	-2
-annen frukt + nøtter ⁴⁹	(10,17)	19,53	12,81	37 859	18	-	-
KONSERVERT FRUKT ⁵⁰	(5,28)	10,14	9,36	17 491	40	-	-
(anasas)			6,79	6 086	100	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,46	10,84	264 469	51	35	9
(appelsinsaft) ⁵¹			8,88	18 628	62	-	-
NATURGUMMI	7,02	13,48	9,93	595	100	2	1
TROPISK TØMMER ⁵²							
-skåret	2,70	5,18	10,02	3 160	100	-15	-4
-kryssfiner	2,72	5,22	6,66	5 444	100	-8	1
TINN	79,16	151,00	44,13	706	100	76	-4
NIKKELMATTE	18,34	35,21	29,79	129 983	29	204	45
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,13	1,56	1 733 334	74	733	-6
MANGANMALM	0,34	0,65	0,62	730 758	15	4	-1
KROMMALM	0,33	0,63	0,64	371 748	21	0	-14
FOSFAT	0,34	0,65	0,47	667 736	1	1	1
SJØSALT	0,18	0,35	0,31	258 215	40	4	6
BARIUMSULFAT	0,36	0,69	0,36	158 036	100	52	3

⁴⁶ Op. cit. ⁸.

⁴⁷ Op. cit. ⁹.

⁴⁸ Op. cit. ⁴.

⁴⁹ Op. cit. ⁵.

⁵⁰ Op. cit. ¹².

⁵¹ Op. cit. ¹³.

⁵² Op. cit. ⁷.

SUM ⁵³						2273	-290
-------------------	--	--	--	--	--	------	------

(Kilde: SSB 1998b.)

Tabell XII Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 – 1997

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1997 (1980=100)	192/ Indeks	Samlet norsk import 1997	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1996-97
				Mill. kr.	Prosent	Mill. kr.	
KLÆR	841-848	144	1,3333	9 832	0,57	1 868	38
FOTTØY	851	207	0,9275	2 017	0,44	-64	-59
VEVNADER							
-av bomull	652	173	1,1098	513	0,47	26	2
-syntetiske	653	149	1,2886	441	0,24	31	14
GOLVBELEGG	659	139	1,3813	557	0,33	70	24
SUM						1 931	20

(Kilder: SSB 1998a, SSB 1998b.)

⁵³ Op. cit. ⁸.

Vedlegg 9. I-hjelpen

Tabell XIII Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1998

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,92	Importpris 1998	Samlet norsk import 1998	U-lands- Andel	I-hjelp	Endring 1997-98
	Kr. pr. kg.			Tonn	Prosent	Mill kr.	
RIS	2,98	5,72	5,14	16715	0,58	6	-1
SUKKER ⁵⁴	3,28	6,30	2,75	178570	0,25	158	-1
MELASSE	0,72	1,38	0,52	91420	0,62	49	5
KAFFE	22,70	43,58	23,48	37805	1	760	126
KAKAO							
-bønner	18,16	34,87	22,24	0	1	0	0
-smør	33,16	63,67	31,32	2759	1	89	5
-annet	15,33	29,43	17,01	4296	1	53	-12
TE	51,82	99,49	78,08	1124	1	24	-13
PEPPER	14,49	27,82	50,09	743	1	-17	-7
TOBAKK	19,64	37,71	25,58	8406	0,37	38	17
SOYABØNNER	1,50	2,88	2,02	279267	0,53	127	63
TROPISKE PLANTEOLJER ⁵⁵	3,91	7,51	5,83	20797	1	35	-22
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,16	5,20	58237	1	-2	-17
-appelsiner	2,60	4,99	5,39	35377	0,35	-5	1
-mandariner	4,31	8,28	7,29	22117	0,31	7	-2
-epler	3,41	6,55	5,91	39549	0,35	9	0
-pærer	3,28	6,30	7,35	14209	0,09	-1	-2
-druer	4,44	8,52	11,88	20791	0,09	-6	-1
-annen frukt + nøtter ⁵⁶	(10,17)	19,53	13,67	37013	0,17	-	-
KONSERVERT FRUKT ⁵⁷	(5,28)	10,14	10,85	15722	0,26	-	-
(ananas)			7,59	4862	0,97	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,46	11,40	27552	0,41	23	-12
(appelsinsaft) ⁵⁸			9,58	19078	0,59	-	-
NATURGUMMI	7,02	13,48	10,05	660	0,65	1	-1
TROPISK TØMMER ⁵⁹							
-skåret	2,70	5,18	9,7	3258	1	-15	0
-kryssfiner	2,72	5,22	6,06	4876	1	-4	4
TINN	79,16	151,99	41,59	676	1	75	-1
NIKKELMATTE	18,34	35,21	26,62	136049	0,16	187	-17
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,13	1,47	1899852	0,8	1005	272
MANGANMALM	0,34	0,65	0,6	721529	0,2	8	4
KROMMALM ⁶⁰	0,33	0,63	-	-	-	-	-
FOSFAT	0,34	0,65	0,5	628174	0	0	-1
SJØSALT	0,18	0,35	0,29	246608	0,34	5	1
BARIUMSULFAT	0,36	0,69	0,38	145616	0,98	44	-8

⁵⁴ Op. cit. ⁹.

⁵⁵ Op. cit. ⁴.

⁵⁶ Op. cit. ⁵.

⁵⁷ Op. cit. ¹².

⁵⁸ Op. cit. ¹³.

⁵⁹ Op. cit. ⁷.

⁶⁰ SSB nekter fra nå av å oppgi tall for import av denne varen.

FIFI-RAPPORT 4/00: I-HJELPEN

SUM ⁶¹						2653	380
-------------------	--	--	--	--	--	------	-----

(Kilde: SSB 1999b.)

Tabell XIV Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1998

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1998 (1980=100)	192/ Indeks	Samlet norsk import 1998	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1997-98
				Mill. kr.	Prosent	Mill. kr.	
KLÆR	841-848	149	1,2886	10 776	0,4	1244	-624
FOTTØY	851	227	0,8458	2 128	0,29	-95	-31
VEVNADER							
-av bomull	652	171	1,1228	514	0,27	17	-9
-syntetiske	653	150	1,2800	442	0,13	16	-14
GOLVBELEGG	659	149	1,2886	605	0,25	44	-26
SUM						1226	-705

(Kilder: SSB 1999a, SSB 1999b.)

⁶¹ Op. cit. ⁸.

Vedlegg 10. Regneeksempler

BEREGNING AV PRISINDEKS FOR FØRSTEGANGSOMSETNING INNENLANDS

Prisindeks for førstegangsomsetning innenlands for 1999 var 175,5 (1981 =100). Prisindeks for 1980 var 90 (1981=100). Prisindeks for førstegangsomsetning innenlands for 1999, med 1980 som basisår framkommer slik:

$$\frac{175,5 * 100}{90} = 195$$

Dette er noe høyere enn fjorårets indeks.

BEREGNING AV I-HJELPEN FOR VARER GRUPPE 1

For å få den ideelle prisen (P_i) på importvarene, blir 1980-prisen multiplisert med prisindeks på førstegangsomsetning på innenlandsmarkedet (I_o)

$$P_i = JP_{80} \times I_o$$

$$I_o (1980-1999) = 195$$

eks ris $P_i = 2,98 \text{ kr/kg} \times 1,95 = 5,99 \text{ kr/kg}$

Differansen mellom den reelle kilprisen og den ideelle kiloprisen multipliseres med kvantum og man får i-hjelpen for denne varegruppen.

BEREGNING AV I-HJELPEN FOR VARER I GRUPPE 2

Fordi det ikke finnes statistikk over importert mengde av disse varene, blir *prisindekser* for varegruppene (kjedet tilbake til 1980, se nedenfor "kjeding av indekser") sammenliknet med prisindeks for førstegangsomsetning innenlands ved formelen:

$$I_j = (i/i_j - 1) * V_j$$

der

I_j = I-hjelp for varegruppen j

i = gjennomsnittlig prisindeks for norsk innenlands førstegangsomsetning hvor 1980 er basisår

i_j = prisindeks for varegruppen j (1980=100), beregnet ved kjeding av indekser

V_j = importverdi for varegruppen j.

$$\text{eks klær: } \frac{195}{145,82} - 1 = 0,3372$$

d.v.s. at prisene på førstegangsomsetning har steget med 33 % mer enn importprisene på klær. Vi antar derfor at importverdien til klær må økes med 33 % for å få den ideelle importverdien. Den ideelle importverdien blir altså:

$$3\,269\,848\,676 \text{ kr} * 1,33 = 4\,372\,654\,585 \text{ kr}$$

KJEDING AV PRISINDEKSER

Indeks for 1999 (1988=100) divideres med indeks for 1998 (1988=100). Summen multipliseres med indeks for 1999 (1980=100).

$$\text{eks klær: } 92 / 94 = 0,9787 \quad 0,9787 * 149 = 145,82$$

d.v.s. prisindeks for klær i 1999 (1980=100) er 145,8.